

Procesijų kryžius su Nukryžiuotoju, XIX a. antra pusė. Požerės bažnyčia, Šilalės r.
Procession cross with a crucifix, the second half of the 19th century. Church in Požerė

Šv. Kazimieras, XVII a. vidurys. Vadaktėlių bažnyčia, Panevėžio r.
St Casimir, the middle of the 17th century. Church in Vadaktėliai

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

LIETUVOS LIAUDIES SAKRALINĖ DAILĖ LITHUANIAN SACRED FOLK ART

Šv. Juozapas su kūdikėliu, XIX a. antra pusė. Vadaktėlių bažnyčia, Panevėžio r.
St Joseph with an infant, the second half of the 19th century. Church in Vadaktėliai

LIETUVOS LIAUDIES SAKRALINĖ DAILĖ

Ryški Lietuvos sakralinės dailės paveldo dalis – liaudies sakralinis menas. Pamaldumo tradicijos kaimo aplinkoje susiformavo XVII a., katalikiškosios reformos laikotarpiu. Liaudiškos pakraipos sakralinė dailė paveikė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje įsitvirtinusi baroko epochos pasaulėjauta, šio stiliaus profesionaliosios bažnytinės dailės kūriniai. Liaudies mene barokinė forma įgijo savitų bruožų. Tai lėmė liaudiška pasimokiusių ir savamokšlių vietos meistrų mąstysena, skirtingi jų meniniai gebėjimai, naivus formos suvokimas.

XVII–XIX a. mažuose miesteliuose, kaimuose buvo pastatyta daug paprastų, darnių architektūrinių formų medinių, mūrinių bažnyčių, bažnytėlių, kapinių koplyčių. Jų interjerai gražiai įrengti, papuošti altoriais su šventųjų skulptūromis, paveikslais. Bažnytinių iškilmių proga rengtose procesijose buvo naudojami procesijų kryžiai, altorėliai, vėliavos. Liaudies sakralinė dailė paplito visoje Lietuvoje, kūrinių gausa išsiskiria Žemaitijos bažnyčios.

Svarbią vietą liaudies bažnytinėje dailėje užima medžio skulptūra. Prie ankstyviausių (XVII a. vidurys) liaudiškos pakraipos darbų yra priskiriamos Smilgių (Panevėžio r.) bažnyčios Šv. Antano altoriaus skulptūros. Pasimokiusio meistro išdrožtos statiškos, primityvios formos skulptūros kupinos rimties. Tikriausiai panašiu laiku buvo padirbtos dvi deformuoto vaizdo šv. Kazimiero skulptūros, esančios Vadaktėlių (Panevėžio r.) bažnyčioje. Prie įdomesnių XVII a. pabaigos kūrinių priskirtina aiškiaus silueto, supaprastintos formos velykinė Prisikėlusio Jėzaus skulptūrėlė, saugoma Kernavės (Širvintų r.) bažnyčios klebonijoje. Apie 1713 m. padirbtas vientisas apvalių ir reljefinių skulptūrų, komponuotų sakykloje, altoriuje, ansamblis yra Stelmuzės (Zarasų r.) bažnyčioje. Dekoratyvumu ir lakoniškumu pasižymi Tytuvėnų (Kelmės r.) Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje esanti viena gražiausių skulptūrų „Kristus prie stulpo“, kurioje įrėžta 1724 m. data. Paprasta forma dėmesį patraukia Gegėnų (Plungės r.) bažnyčios Jėzaus Nazariečio skulptūra, liaudies meistro išdrožta XVIII a. antroje pusėje. Panašiu metu sukurtoms liaudiškos stilistikos skulptūroms, esančioms Lieplaukės (Telšių r.), Kantaučių, Medingėnų (Plungės r.), Tirkšlių (Mažeikių r.) bažnyčiose, būdinga monumentalumas, laisva dekoratyvi forma. Prie vertingiausių liaudies dailės pavyzdžių priskirtina XVIII a. pabaigoje išdrožta skulptūra „Jėzus prie stulpo“, saugoma Gintališkės (Plungės r.) bažnyčioje. XIX a. pastatytose bažnyčiose ypatinga svarba buvo suteikta Nukryžiuotajam. Įgudusių meistrų sukurti darbai – dideli, taisyklingų proporcijų, tikroviški, juose išvelgiama didi ramybė. Dievadirbių sukurti Nukryžiuotojo atvaizdai yra mažesni, kuklesni, jo bruožai sąlygiški ir apibendrinti. Nepaprastai įspūdinga primityvios plastikos Nukryžiuotojo skulptūra su įrėžta 1818 m. data rasta medinėje Kernavės koplyčioje. Paminėtinas Labanoro (Molėtų r.) bažnyčioje esantis vienas originaliausių katafalko kryžių, datuotinas XIX a. pradžia. Alsėdžių, Beržoro (Plungės r.), Požerės (Šilalės r.) bažnyčiose saugomi procesijų kryžiai, gausiai papuošti dekoratyvine drožyba, veidrodėliais. XX a. pradžioje procesijų altorėlius su skulptūrinėmis nukryžiuotajam scenomis dirbo žinomas meistras Jonas Virkelis (Lenkimų, Mosėdžio bažnyčios, Skuodo r.). XIX a. antroje pusėje kūrė žymiausias liaudies skulptorius Vincas Svirskis (1835–1916). Šio menininko išdrožtos didingos, aiškių banguotų formų skulptūros „Šv. Petras“ ir „Šv. Juozapas su kūdikėliu“ žavi monumentalumu, baroko puošnumu (Vadaktėlių bažnyčia, Panevėžio r.). XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje liaudiškoje bažnytinėje skulptūroje vyravusi realistinė neogotikinė meninė forma ryški žinomo liaudies skulptoriaus Jono Danausko (1855–1937) darbuose, kurie puošia Rozalimo (Pakruojo r.), Upytės (Panevėžio r.) bažnyčių altorius.

Bažnyčiose esama nemažai liaudiško stiliaus paveikslų, komponuojamų altoriuose, kabinamų ant šoninių navų sienų. Paveikslai puošdavo bažnytinėse procesijose neštus altorėlius, vėliavas. XVIII a. liaudies tapyboje vyravja statiška, simetriška, frontali kompozicija, figūros sustambintos, suplokštintos, dekoratyvios, spalvos ryškios, kartais niuansuotos. Iš žymesnių pavyzdžių paminėtinas Gei-

džių (Mažeikių r.) bažnyčios paveikslas, „Šv. Ona pati trečioji“. Šis vienas gražiausių liaudies sakralinės tapybos kūrinių nutapytas apie 1772 m. Šventųjų veidų charakteristika įtaigi, sukurta įspūdinga meninė visuma. 1774 m. buvo nutapytas didelis liaudiško stiliaus altorinis Gegrėnų (Plungės r.) bažnyčios Skausmingosios Dievo Motinos paveikslas. XIX a. sukurti didingi, dekoratyvūs, monumentalios ir apibendrintos plastikos, kontrastingų spalvų paveikslai puošia Gintališkės, Beržoro, Plungės, Lieplaukės bažnyčių altorius. 1852 m. nežinomo vietinio liaudies dailininko nutapyti paveikslai „Šv. Jono Krikštytojo galvos nukirsdinimas“ ir „Šv. Andriejus“ Geidžių bažnyčioje išsiskiria savita primityvia forma. Vaizdo originalumu pasižymi sodriomis spalvomis nutapyta Nukryžiuotojo kompozicija su medine nukryžiuoto Viešpaties skulptūra, pritvirtinta centrinėje paveikslo dalyje (Juodeikių bažnyčia, Joniškio r.). Iš daugybės XIX a. antrojoje pusėje nutapytų paveikslų paminėtini liaudiška dvasia ir didybe dvelkiantys Alsėdžių bažnyčioje ant pagrindinės navos sienų kabantys keturių evangelistų ir aštuonių apaštalų atvaizdai.

Liaudies menininkų tapytos Kryžiaus kelio stotys sukomponuotos iš 14 paveikslų, kabinamų ant šoninių bažnyčios sienų. Šiuose paveiksluose aukštinama Jėzaus kančia, vyrauja ekspresyvi forma, perteikianti dramatinę nuotaiką. XIX a. pirmojoje pusėje nutapytos Plungės bažnyčioje saugomos Kryžiaus kelio stotys išsiskiria dekoratyvumu, didingumu. Apie XIX a. vidurį nežinomas vietos meistras sukūrė daugiafigūrius dinamiškos kompozicijos Kryžiaus kelio paveikslus Beržoro, Gintališkės bažnyčioms. Paveikslų figūros ekspresyvios, koloritas tamsus, vyrauja raudona, žalia, mėlyna spalvos.

Prie ankstyviausių žinomų liaudiškų procesijų altorėlių priskiriamas Židikų (Mažeikių r.) bažnyčios barokinis altorėlis su šv. Barbaros ir šv. Onos paveikslais. Pakilios baroko dvasios su aptaisais paveikslus įrėmina įspūdingas retabulo rėmas. Liaudiška stilistika būdinga patraukliam altorėliui su Švč. Mergelės Marijos ir Švč. Trejybės paveikslais, kurie priklauso Lieplaukės (Telšių r.) bažnyčiai. 1861 m. išdrožtame Judrėnų (Klaipėdos r.) bažnyčios altorėlio, dekoruoto rožių puokštelėmis, retabule matyti gyvos formos Švč. Mergelės Marijos ir šv. Antano su kūdikėliu atvaizdai. Laukžemės (Kretingos r.) bažnyčioje saugomi du vynmedžio motyvu papuošti altorėliai su primityviais paveikslais, vaizduojančiais Švč. Mergelę Mariją Škaplierinę, šv. Andriejų ir šv. Pranciškų. Šio nežinomo savamokslio liaudies tapytojo darbai buvo plačiai paplitę Žemaitijos bažnyčiose. 1875 m. sukurtas Beržoro bažnyčioje esantis altorėlis papuoštas sodriais akanto lapais ir liaudies tapybos darbais, vaizduojančiais šv. Barborą ir šv. Stanislovą.

Originalumu išsiskiria procesijų vėliavos su tapytais paveikslais. Didelė raudona vėliava su įkomponuotais paveikslais yra išlikusi Platelių bažnyčioje. Kelios mažesnės vėliavos yra saugomos Paveninės (Telšių r.) bažnyčioje. Taurumu dvelkia aplikOTOS vėliavos, esančios Alsėdžių, Viduklės (Raseinių r.) bažnyčiose. Nepaprasto grožio yra siuvinėtos Žemaičių Kalvarijos (Plungės r.) bažnyčios vėliavos.

Iki mūsų dienų bažnyčiose išlikęs sakralinis liaudies dailės paveldas atspindi kaimo bendruomenės sluoksnių tikinčiųjų religingumą, jų dvasinio gyvenimo turtingumą, liaudies meno tradicijas. Šie liaudies meno kūriniai leidžia susidaryti tikresnį Lietuvos sakralinės dailės vaizdą.

Teksto autorė Marija Kuodienė
Fotografas Sigitas Gaudėža

Nuplaktas Kristus, XVII a. pirmą pusę. Tytuvėnų bažnyčia, Kelmės r. Whipped Jesus, the first half of the 17th century. Church in Tytuvėnai

LITHUANIAN SACRED FOLK ART

Works created by folk artisans represent a significant part of the entire Lithuanian sacred art heritage. Local devotional traditions emerged in rural Lithuania in the 17th century, over the period of Catholic reform. The folk trend of sacred art was largely shaped by the Baroque sensibility that dominated professional arts in the Grand Duchy of Lithuania and Baroque artworks by professional artists. In its folk mode, the local Baroque acquired new forms and features related to the individual styles, talents, and skills of self-taught artists or craftsmen and their naive perception of form.

Simple yet harmonious wooden and masonry churches and cemetery chapels, both large and small, were erected in abundance across Lithuania from the 17th through the 19th centuries. Usually a lot of effort was put into creating an appealing interior décor, including altars, statues, and paintings of the saints. Processional crosses, portable altars, and banners were crafted for processions taking place on church feast days. Folk arts exploring religious theme were practiced in every part of the country, yet the churches in Samogitia, the western part of Lithuania, stand out because of their especially sumptuous décor.

Wood was the medium largely favoured by self-taught artists. Some of the earliest examples of devotional pieces in wood (from the mid 17th century) are statues of St Anthony's altar in the church at Smilgiai (Panevėžys District). A woodcarver of some training created sculptures of static character and primitive form, with an attitude of peace and solemnity. Two sculptural figures of St Casimir of distorted forms in the church in Vadaktėliai (Panevėžys District) are presumably attributable to similar time. One of the notable pieces of the late 17th century is an Easter statue of the Risen Christ, of clear-cut contour and simplified form, kept in the rectory of the church in Kernavė (Širvintų District). The church in Stelmuzė (Zarasai District) is home to a uniform ensemble of round sculpture and relief compositions decorating the pulpit and the altar, a work dated around 1713. Decorative and generalized form also characterizes one of the most beautiful sculptural pieces, *Christ at the Column*, which is dated 1724 and is kept in the St Mary the Virgin Church in Tytuvėnai (Kelmės District). The sculpture, *Jesus of Nazareth*, a work of the second half of the 18th century, in the church in Gegrėnai (Plungė District), fascinates with its simplicity of shape. Sculptural pieces carved in majestic and free decorative form and dating from around the same period decorate the churches in Lieplaukė (Telšiai District), Kantaučiai and Medingėnai (Plungė District), and Tirkšliai (Mažeikiai District). One of the most valuable examples of sacred folk art is the carved figure, *Jesus at the Column*, which dates from the late 18th century and is kept in the church in Gintališkės (Plungė District).

In the 19th-century churches, *Christ on the Cross* emerged as the centrepiece of the decorative scheme of the church. Large-scale crucifixes by more trained artisans portray peaceful images of the Saviour with regular proportions and a realistic expression. The images of the Crucified Christ by the so-called local god-carvers are usually of a smaller scale and more humble, the treatment of form is less detailed and elaborate. An impressive crucifix executed in primitive style with a carved date of 1818 is located in the wooden chapel in Kernavė. Of note is one of the unique crosses of the hearse in the church in Labanoras (Molėtai District) attributed to the early 19th century. The churches in Alsėdžiai and Beržoras (Plungė District) and Požerė (Šilalė District) are home to processional crosses embellished with rich decorative carvings and mirrors. In the early 20th century, the well-established craftsman Jonas Virkelis crafted processional altars with crucifixion scenes (kept in the churches of Lenkimai and Mosėdis, Skuodas District). The legacy of Vincas Svirskis (1835-1916), active in the second half of the 19th century, has earned him the esteem of the most famous Lithuanian woodcarver. Two majestic figures of clear, curving forms, *St Peter and St Joseph with the Christ Child*, impress through their sumptuous Baroque spirit (Vadaktėliai Church, Panevėžys District). The realistic Neo-Gothic trend that dominated woodcarvings with a religious theme in the late 19th and early 20th

centuries is prominent in the work of the celebrated woodcarver Jonas Danauskas (1855-1937), who decorated the church in Rozalimas (Pakruojis District).

Many churches are home to folk-style paintings, set as an altarpiece or on the walls of the naves. Processional altars and banners were also decorated with paintings. The 18th-century paintings display static, frontal composition, large, flat figures, a decorative colour scheme, and bright, occasionally nuanced colour. Of note is a panel painting of *Anna metterza* (showing St Anne with Mary seated on her lap and holding the Christ Child) in the church in Geidžiai (Mažeikiai District). Painted around 1772, it is one of the most beautiful devotional paintings, featuring striking artistic unity and powerful expression of faces. A huge altar painting in folk style, *Mater Dolorosa*, was created in 1774 for the church in Gegrėnai (Plungė District). The altars of the churches in Gintališkės, Beržoras, Plungė, and Lieplaukė are decorated with majestic and decorative panel paintings with contrasting colours and monumental, generalized forms. The paintings, *Decollation of the Baptist* and *St Andrew*, executed by an unknown artist in 1852 in the church in Geidžiai stand out because of their primitive form. Quite a unique piece is a painted composition of Christ on the Cross in the church in Juodeikiai (Joniškis District). The brightly coloured painting has a carved figure of the Saviour integrated in the centre of the wooden panel. From the numerous paintings of the second half of the 19th century, of note are the majestic and powerful images of four evangelists and eight apostles decorating the walls of the central nave of Alsėdžiai Church.

The Stations of the Cross, composed of fourteen stations and usually displayed on the walls of churches, was another genre favoured by folk artisans. Christ's Passion is at the heart of these compositions, which tend to have an expressive form best fitted to render the drama of Christ. Of note are the decorative and monumental Stations of the Cross painted for the church in Plungė in the first half of the 19th century. In the mid-19th century, an unknown local artist created dynamic compositions with multiple expressive figures engaged in action for the churches in Beržoras and Gintališkės. The paintings are executed in dark tones, predominantly red, green, and blue.

One of the earliest folk-style processional altars can be found in the church in Židikiai (Mažeikiai District). It is a Baroque work with images of St Barbara and St Anne. Adorned with a metal casing paintings in an inspired Baroque spirit are framed by a monumental retable. The processional altar with images of the Blessed Virgin Mary and the Holy Trinity in the church in Lieplaukė (Telšiai District) also represents an interesting specimen of folk style. Carved in 1861, the processional altar in the church in Judrėnai (Klaipėda District) carries lively images of the Blessed Virgin Mary and St Anthony with the Christ Child, framed by a retable decorated with bunches of roses. The church in Laukžemė (Kretinga District) has two processional altars decorated with a vine motif and primitive paintings of Our Lady of the Scapular, St Anthony, and St Francis. The works of this unknown self-taught artist were widely spread across churches in Samogitia. In the church in Beržoras, there is a processional altar decorated in a rich acanthus motif and paintings in folk style with images of St Barbara and St Stanislaus.

Processional banners incorporating paintings usually have extraordinary originality. A huge red banner with paintings has survived in the church in Plateliai. Several smaller banners of this kind are kept in the church in Paveninė (Telšiai District). Equally noble are the banners decorated with appliqué in the churches of Alsėdžiai and Viduklė (Raseiniai District). Of great beauty are the embroidered banners in Žemaičių Kalvarijos Church (Plungė District).

The extant objects of devotional folk art mirror the rural religious sensibility and traditions of Lithuanian folk art. They greatly contribute to the entirety of the historic Lithuanian sacred art.

Written by Marija Kuodienė
Photos Sigitas Gaudėža